

УПРАВЛІНСЬКІ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ БУДІВЕЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ

Становлення і розвиток ринкового механізму господарювання в Україні безпосередньо пов'язаний з процесами інтеграції та концентрації капіталу, розвитку кластерів за результатами моніторингу соціально-економічного розвитку регіону, пріоритетів у формуванні регіональних виробничих та спеціалізованих кластерів, підготовки регіональних програм створення високотехнологічних кластерів інноваційного типу, заохочення ініціативи приватного сектора в розвитку кластерів шляхом поліпшення організації партнерських відносин їх учасників, надання технічної та інформаційної підтримки, поширення інформації про кластери в діловому середовищі регіону.

При цьому питання взаємодії органів влади відповідальних за розвиток регіональних будівельних кластерів в контексті з концепцією формування й залучення необхідного інвестування, оцінення потенційних учасників кластера, впровадження інтеграційних інструментів взаємодії та формування організаційних механізмів функціонування та розвитку потребують комплексного дослідження, ефективного і результативного їх використання.

Метою дослідження є систематизація і категоріювання концептуальних підходів до визначення регіональної інвестиційно-будівельної діяльності та виокремлення найцінніших елементів, узагальнення яких дасть змогу сформувати належний теоретико-методологічний базис технології розвитку в Україні регіональних будівельних кластерів.

На підставі науково-практичних праць виокремлено сутнісні проблеми функціонування будівельних підприємств в регіонах України, систематизовано концептуальні підходи до визначення регіональної інвестиційно-будівельної діяльності, дано оцінку поточних тенденцій та потенційної можливості створення будівельного кластеру та інституційного забезпечення його розвитку, сформовано теоретико-методологічний базис технології розвитку регіональних будівельних кластерів в Україні, що дасть змогу створити належні висхідні передумови зміцнення та розвитку факторних конкурентних переваг первинної ланки, зокрема суб'єктів господарювання, які створюють значну частку доданої вартості, формують економічний потенціал інвестиційно-будівельної галузі.

In Ukraine the management market mechanism is directly connected with the following processes: integration and concentration of capital; clusters development according to the monitoring results of regional social&economic development; forming priorities of regional production and specialized clusters; preparation of regional training programs in order to create innovative high-tech clusters; private sector initiative motivation for clusters development due to partnership improvement; technical and information maintenance as well as forwarding the information about the clusters in business environment of the region.

However the problems concerning the collaborative engagement of authorities, responsible for the development of regional clusters within the concept of formation and attracting the necessary investment, evaluation of potential participants as for the clusters, integration methods implementation of interaction and formation of organizational mechanisms that lead to functioning and advancement, require complex research as well as their efficient and effective use.

The aim of the research is to classify the conceptual approaches to defining regional investment&construction activities as well as to distinguish the most valuable elements which will help form a proper theoretical and methodological basis for technological development of construction clusters in Ukraine.

With reference to the analyzed scientific research works we emphasize the essential problems of construction companies in Ukraine as well as classify conceptual approaches to defining regional investment and construction activities. The article also esteems the current trends and the potential for creating construction clusters as well as evaluates institutional support for their development. The work has formed the theoretical and methodological basis of technological development of regional construction clusters in Ukraine, which will help create prerequisites for strengthening and improvement of primary competitive advantages, including businesses that create significant added value and form the economic potential of investment and construction industry.

Ключові слова: регіон, регіональні будівельні кластери, інвестиційно-будівельна діяльність, синергійний ефект, конкурентоспроможність підприємства, виробнича кооперація.

Key words: region, regional building clusters, construction investment activity, synergy effect,

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Специфічною особливістю розвитку будівельної галузі сьогодні є посилення регіональних аспектів в організації, плануванні та управлінні діяльністю учасників будівництва. Реалізація системи передумов ефективної діяльності підприємства передбачає активізацію його внутрішнього потенціалу, комплексне використання ресурсної бази, оптимізацію взаємодії між усіма учасниками виробничого процесу. В результаті виникають сталі інтеграційні зв'язки, які приводять до утворення нових інтегрованих об'єднань, що є характерною ознакою трансформації вітчизняної економічної системи.

Розвиток регіональних будівельних кластерів дає змогу забезпечувати розширене відтворення ресурсного потенціалу за рахунок інвестицій у перспективні напрями економічної діяльності та високої їх ефективності на основі синергетичного ефекту, поліпшувати параметри життєздатності й економічної безпеки суб'єктів будівельного комплексу, диверсифікації діяльності, оптимізації витрат та цінової політики і створення належних передумов для подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Економіко-організаційні аспекти дослідження загальних питань функціонування будівельної галузі розглянуто в працях таких вчених, як А. Асаул, Т. Майорова, Є. Поліщук, А. Пересада, І. Степанова, В. Афанасьєва, А. Гусакова, В. Кирноса, Є. Уварова, Д. Шенона, Р. Ешбі та ін.

Проблемою системного дослідження конкурентних переваг регіонів України та розвитку кластерних об'єднань займалися науковці М. Войнаренко, Т. Васильців, В. Федоренко, С. Соколенко, С. Ракицька, С. Мочерний, Р. Пинда, С. Іщук та інші.

Проте, незважаючи на суттєву кількість досліджень у сфері кластеризації, недостатньо вивченими залишається питання регіонального аспекту розвитку будівельних кластерів у забезпеченні соціально-економічного розвитку регіонів в Україні.

Метою статті є систематизація і категоріювання концептуальних підходів до визначення регіональної інвестиційно-будівельної діяльності та виокремлення найцінніших елементів, узагальнення яких дасть змогу сформувати належний теоретико-методологічний базис технології розвитку в Україні регіональних будівельних кластерів.

Виклад матеріалу дослідження. Будівельна галузь є матеріальною основою розвитку продуктивних сил і призначена забезпечувати соціально-культурні та побутові потреби населення, що доводить взаємообумовленість її конкурентоспроможності й регіону загалом. За результатами аналізу функціонування будівельної галузі впродовж 2012–2014 років можна стверджувати, що не з'явилися ознаки істотних позитивних структурних зрушень, сприятливих для зміцнення структурної конкурентоспроможності регіонів України. Така ж тенденція простежується і загалом в Україні, що спричинено стагнацією економіки цього періоду.

Під впливом світової фінансово-економічної кризи конкурентоспроможність будівельної галузі регіонів істотно погіршилася. Відсутність у замовників коштів на завершення вже розпочатих та реалізацію нових проектів призвела до значного зменшення обсягів робіт, а також кількості введених в експлуатацію об'єктів, насамперед житла. Підприємства України у 2014 р. виконали будівельних робіт на суму 51,1 млрд. грн., що на 14,8% менше, ніж у 2013 р. (табл. 1). Індекс будівельної продукції у 2014 р. становив 79,6%, у 2013 р. 88,9% (табл. 2). Нове будівництво, реконструкція і технічне переоснащення займали 82,4% від загального обсягу виконаних будівельних робіт, капітальний і поточний ремонт – 10,2% та 7,4%. Збільшили обсяги будівельної продукції у 2014 році порівняно з 2013 підприємства трьох регіонів: Чернігівської (на 38,5%), Рівненської (на 4,7%) та Тернопільської (на 2,8%) областей. Зменшились обсяги будівельної продукції у 2014 році порівняно з 2013 на підприємствах 22 регіонів, серед них найменші: у Київській (на 37,8%), Черкаській (на 31,4%) та Івано-Франківській (на 31,3%) областях.

На загальну тенденцію в 2014 році порівняно з 2013 вплинуло зменшення обсягів будівництва нежитлових будівель на 22,7%, будівництва інженерних споруд – на 3,6%, обсягів житлового будівництва на 6,9%.

Таблиця 1

Обсяги виконаних будівельних робіт за видами будівельної продукції [1]*

Види будівельної продукції	Виконано будівельних робіт за 2014 р.	
	млн. грн.	у % до загального обсягу
Будівництво	51108,7	100
Будівлі	24856,5	48,6
з них		
житлові	11292,4	22,1
нежитлові	13564,1	26,5
Інженерні споруди	26252,2	51,4

*Без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя і частини зони антитерористичної операції.

Таблиця 2

Індекси будівельної продукції за видами [1]*

(відсотків до попереднього року¹)

Роки	Будівництво (всього)	Будівлі	У тому числі		Інженерні споруди
			житлові	нежитлові	
2012	91,7	93,5	92,4	94,0	90,2
2013	88,9	95,6	110,4	89,0	83,3
2014	79,6	79,6	103,5	66,3	79,7

*Без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополя і частини зони антитерористичної операції.

Необхідність забезпечення конкурентоспроможності будівельної галузі обумовлюється роллю в економічному та соціальному аспекті регіонального розвитку економіки і соціальної сфери потребує розроблення оптимальної стратегії розвитку регіонального будівельного комплексу, яка забезпечила б сприятливі умови як для споживачів будівельної продукції, так і для всіх учасників її створення – задоволення платоспроможного попиту на сучасну будівельну продукцію високої якості.

Більшість великих будівельних об'єднань нині функціонують у рамках регіональних комплексів. Доцільно зауважити, що вітчизняні фахівці в галузі регіональної економіки не мають спільного погляду з питання, що саме розуміти під терміном «регіон». Більшість з них розглядають окреслене поняття як визначення однорідного соціально-економічного та еколого-географічного утворення, ігноруючи такий фактор, як наявність автономної системи управління [1, с. 194].

Склад регіональної інвестиційної-будівельної діяльності ряд дослідників розглядають у вигляді окремих блоків (ланок). Однак цей розподіл у різних авторів відбувається по-своєму. Як основні сегменти виокремлюють ринки підрядних і проектно-дослідницьких робіт. Чимало дослідників пропонують розглядати інвестиційно-будівельну діяльність як певну систему, що складається з низки підсистем (предпроектна, проектна, виробнича, експлуатаційна, посередницька, фінансова, планова й результуюча) [2, с. 38].

На наш погляд, доцільно розглядати склад регіональної інвестиційної-будівельної діяльності у вигляді п'яти блоків (ланок):

- інвестиційного, що забезпечує будівництво інвестиційними ресурсами;
- будівельного – сукупності будівельних, монтажних, ремонтних організацій, що забезпечують кінцевий результат функціонування всієї діяльності;
- промислового, що є сукупністю галузей промисловості будівельних матеріалів, деталей і конструкцій та інших галузей промисловості, які поставляють для будівництва

предмети й знаряддя праці, а також галузей виробничої інфраструктури (підприємства механізації й транспорту, зв'язку, матеріально-технічного постачання та ін.);

- науково-проектного – сукупності проектних, наукових, дослідно-конструкторських, дослідницьких та інших організацій, що забезпечують нормальне функціонування комплексу;

- інституціонального, що охоплює галузеві органи управління й регулювання інвестиційної-будівельної діяльності, а також різні об'єднання учасників (союзи, консорціуми, асоціації та ін.).

Істотною перешкодою забезпечення бажаного рівня конкурентоспроможності будівельних підприємств регіонів є структурна недосконалість системи – слабкість інтеграційних зв'язків між виробниками продукції, переробними підприємствами, постачальниками технологій та обладнання, науковими й освітніми установами. У розвинених країнах ці проблеми розв'язують завдяки інтегруванню економічних агентів за галузевою і просторовою ознаками в кластерні утворення. Їх об'єднує головне – в результаті синергетичних ефектів при взаємодії зростає продуктивність праці як у кластері, так і в суміжних секторах економіки. Ті регіони, де функціонують кластери, досягають вищих показників у динаміці розвитку, основою якого є виробнича кооперація.

Упровадження таких новітніх територіально-виробничих систем, як кластери, має стати дієвим інструментом розв'язання проблем економічного розвитку регіонів, сприяння прискоренню обміну інформацією, інноваційної активності, зростання ефективності виробництва та конкурентоспроможності підприємств і регіону [5, с.301].

Метою утворення будівельного кластера регіону є об'єднання учасників будівництва й забезпечення ефективного функціонування за рахунок зменшення трансакційних витрат. Загалом, будівельний кластер призначений реалізувати три стратегічні напрями: розвиток житлового, комерційного, промислового та дорожнього будівництва; модернізація матеріально-технічної бази промисловості будівельних матеріалів і сировинної бази будівельного комплексу в регіоні; інституційне забезпечення конкурентоспроможності будівельного комплексу.

Структурними складниками посилення конкурентоспроможності учасників кластера є економія витрат при:

- поширенні інформації (розповсюдження інформації про співпрацю, необхідні технології та сучасні можливості будівництва, моніторинг законодавчої бази, випуск інформаційних бюлетенів);

- маркетингу (просування продукції чи послуг кластера, популяризація ресурсів та поширення внутрішніх знань, презентація учасників кластера);

- виробництві (створення спільними зусиллями виробничих потужностей із виготовлення високоякісних будівельних матеріалів та зниження собівартості будівельної продукції);

- закупівлях (координовані закупівлі обладнання чи будівельних матеріалів, заощадження коштів на обсягах замовлень);

- навчанні (розроблення тренінгових програм, організація комунікативних заходів для поширення досвіду у сфері будівництва) [5].

Сукупність заходів, які необхідно реалізувати державним органам управління для сприяння розвитку будівельного кластера регіону:

1. Сприяння реалізації проектів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності учасників кластера та ефективності їх взаємодії. До основних завдань кластерних проектів слід віднести: підвищення якості управління на підприємствах кластера; підвищення якості продукції у підприємств-постачальників і сприяння розвитку механізмів субконтрактації, що забезпечують за рахунок налагодженого функціонування малого і середнього підприємництва; стимулювання інновацій і розвиток механізмів комерціалізації технологій, підтримку співпраці між дослідницькими організаціями та підприємствами; сприяння маркетингу продукції (товарів, послуг), що виготовляють підприємства кластера, і

залученню прямих інвестицій за рахунок просування бренду кластера й території базування, реалізації спільних рекламних кампаній та заходів у сфері зв'язків із громадськістю.

2. Удосконалення інституційного забезпечення розвитку кластера, що передбачає ініціювання та підтримку його спеціалізованої організації, а також діяльність у царині стратегічного планування його розвитку.

3. Забезпечення сприятливих умов розвитку кластера, що охоплюють: підвищення ефективності системи професійної освіти, сприяння розвитку співпраці між підприємствами та освітніми організаціями; здійснення цільових інвестицій у розвиток інженерної, транспортної інфраструктури, житлове будівництво; надання податкових пільг відповідно до законодавства; зниження адміністративних бар'єрів [5].

Відповідно, для досягнення однієї з головних цілей створення кластеру – поєднання всіх компонент виробничого процесу – від пошуку будівельних об'єктів, постачання сировини до кінцевого споживання, охоплюючи експлуатацію та обслуговування готових будівельних об'єктів, функціонування їх спеціалізованої інфраструктури – необхідне інформаційне, інтелектуально-кадрове, матеріально-технічне, технологічне, нематеріальне, фінансове, інвестиційне та інноваційне забезпечення [6].

У цьому контексті важливо, щоби представники керівних державних структур дотримувалися принципів: створення сприятливого економіко-правового та організаційного середовища для організації і розвитку кластерів; необмеженості кількості створюваних у регіоні територіальних інтегрованих структур; рівномірного та просторового розвитку регіональних будівельних кластерів, разом із організацією територіальних інтегрованих утворень з переважанням державної форми власності та державного фінансування їх діяльності; достатньої та рівної підтримки всіх кластерів (та їх учасників), що функціонують та створюються; добровільності при обранні організаційної структури і форми господарювання, формуванні складу учасників кластера [6].

Як вважає В. Г. Федоренко [11], поєднання великого, середнього і малого підприємницького бізнесу становить механізм відтворення структури бізнесу й одночасно надає цій структурі динамічної стійкості, сприяє розвитку та спонукає до цього. Саме великі корпорації створюють ядро сучасних національних народногосподарських комплексів, навколо яких вибудовуються мережі малих підприємницьких структур. У ці мережі залучається більша частина малих підприємств, які взаємодіють з великим бізнесом у різних формах, у т.ч. субпідрядних, франчайзингових, венчурно-фінансових і лізингових. Утримання всіх цих форм – інтеграція, переплетення функціональних сфер великих і малих господарчих суб'єктів: виробничих (субпідряд), виробництво – збут (франчайзинг), інноваційних (венчурне фінансування), виробничо-фінансових (лізинг). У результаті здійснюється процес інтегрованості малих підприємств у великий корпоративний бізнес.

Висновки. Для забезпечення конкурентоспроможності економіки регіону необхідно створити належні висхідні передумови зміцнення та розвитку факторних конкурентних переваг первинної ланки, зокрема суб'єктів господарювання, які створюють значну частку доданої вартості, формують економічний потенціал інвестиційно-будівельної галузі та економіки загалом.

Для посилення конкурентоспроможності підприємств важливо розробити систему стратегічних завдань регіональної політики розвитку будівельних кластерів та функціональних напрямів і сфер підтримки їх становлення й розвитку. На думку автора, органам влади необхідно ініціювати процес створення пілотних структур, забезпечення обґрунтованих обсягів інвестиційної підтримки на основі формування інтеграції учасників кластерів, створення єдиного інформаційного простору функціонування учасників територіальних інтегрованих систем на основі інноваційних структур.

Література

1. Державна служба статистики [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Кадол Л. В. Етапи реструктуризації підприємств будівельної галузі / Л.В. Кадол // Вісн . Криворізь . техн. ун-ту : зб. наук. пр. – Кривий Ріг, 2005.– Вип.6.– С. 193–196.

3. Коротич О. Б. Підвищення ролі системи місцевого самоврядування в управлінні розвитком регіонів України / О. Б. Коротич // Вісник Академії економічних наук України. – 2004. – № 1. – С. 37–42.
4. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: підручник [Текст] / Т. В. Майорова. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
5. Мокія А. І. Стратегія та механізми зміцнення просторово-структурної конкурентоспроможності регіону [Текст]: Монографія А. І. Мокія, Т. Г. Васильціва. – Львів: Ліга Прес, 2010 – 488 с.
6. Пинда Р. В. Регіональна політика розвитку будівельних кластерів в Україні / Р. В. Пинда // Науковий вісник ПолтНТУ. Економіка і регіон. 2014. – № 1(44). – с.79–84.
7. Ракицька С. О. Формування інтегрованих об'єднань у будівельному комплексі України / С. О. Ракицька, О. М. Жусь // Глобальні та національні проблеми економіки – [Електронне наукове фахове видання]. Миколаїв: МНУ ім. Сухомлинського. – Вип. 2. – 2014. – С.683–687.
8. Семенов Г. А. Кластери підприємств як передумова активізації розвитку регіональної економіки / Г. А. Семенов, О. С. Богма // Економіка та держава. – 2006. – № 4. – С. 11–13.
9. Соколенко С. Проблеми і перспективи посилення конкурентоспроможності економіки України на основі кластерів [Текст] / С. Соколенко // Економіст. – 2008. – №10. – С. 31–35.
10. Федоренко В. Г. Концепція кластерної політики в Україні / В. Г. Федоренко, А. М. Тугай, А. Ф. Гойко, В. Б. Джабейло // Економіка та держава. – 2008. – № 11. – С. 5–15.
11. Федоренко, В. Г. Кластери – системний інструмент підвищення конкурентоспроможності економіки [Текст] / В. Г. Федоренко, А. Ф. Гойко, В. Б. Джабейло // Економіка та держава. – 2007. – № 9. – С. 6–9.
12. Федоренко В.Г. Інвестування: підручник. – 2-ге вид. перероб. і доп. – К.: Алеута, 2008. – 448 с.

УДК 502.335

Марцінковська Олександра

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Охарактеризовано стан навколишнього природного середовища України, особливості галузевого використання природних ресурсів. Розкрито основні екологічні проблеми, а саме: забруднення навколишнього середовища, забруднення природних водойм неочищеними стоками, забруднення сільськогосподарських земель отрутохімікатами, виснаження мінеральних ресурсів, вилучення орних земель під забудову та інші об'єкти, енергетична проблема. Розглянуто рівень забруднення навколишнього природного середовища України за видами економічної діяльності. Проаналізовано причини виникнення екологічних проблем, обґрунтовано важливість регіонального підходу до їх розв'язання. Визначено шляхи поліпшення екологічної ситуації в цілому та за окремих компонентами забруднення, зокрема. Проаналізовано заходи, здійснені з метою охорони атмосферного повітря й запобігання антропогенних змін клімату в Україні, для охорони земельних, лісових, мінеральних та водних ресурсів і поліпшення водокористування. Обґрунтовано необхідність вжиття заходів щодо охорони довкілля, які б поєднували економічні та екологічні критерії господарського розвитку і структурну перебудову економіки з урахуванням екологічних чинників.

An environmental situation of Ukraine is described, as well as the use of its natural resources. The basic environmental problems and their causes, namely pollution, contamination of water by untreated sewage, agricultural lands pollution by pesticides, depletion of mineral resources, the removal of arable land for building and other facilities, the energy problem, are uncovered.

The level of environmental pollution of Ukraine is described by the types of economic activity. The causes of environmental problems are analyzed and the importance of a regional approach to solving environmental problems is proved. Ways of improving the environmental situation in general and in individual components of pollution, including analysis of measures taken to protect the air and prevent anthropogenic climate change in Ukraine, protection of land, forest, mineral and water resources and improve water management, are determined.